

MINTAUTAS ČIURINSKAS

Lenkiškasis pergalės prie Oršos epinikijų leidimas

<https://doi.org/10.51554/SL.L.21.52.12>

Epinikia orszańskie, czyli wiersze o pamiętnej klęsce Moskali, opracowanie tekstu, wstęp i komentarz Zofia Głombiowska, (*Polonorum Bibliotheca Latina*), Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019, 291 p., ilustr. ISBN 978-81-7863-914-3

Recenzuojama knyga atkreipia kiekvieno besidominčio senąją mūsų literatūrą bei istoriją dėmesį vien jau savo pavadinimu: *Oršos epinikijai, arba eilės apie atmintiną maskvėnų pralaimėjimą*. Šis pavadinimas – tai laisvas 1515 m. Romoje išspausdinto eilių rinkinio pavadinimo perdirbinys. Senasis lotyniškas spaudinis buvo skirtas pašlovinti karalių Žygimantą, svarbią 1514 m. rugsėjo 8 d. pergalę prieš Maskvos kariuomenę ir vadinosi *Carmina de caede schismaticorum Moscoviorum per [...] Sigismundum Regem Poloniae Magnum ducem Lituaniae [peracta] – Eilės apie schizmatikų maskvėnų išžudymą, įvykdytą Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto* (toliau – *Carmina*).

Skaitydami įvadinius tekstus sužinome, kad siekis būtent šį eilių rinkinį padaryti prieinamu šiuolaikiniams skaitytojams ir yra pagrindinis leidinio tikslas (p. 32). Tačiau net greitomis pervertę leidinį matome, kad jis sudėtingesnis, jame publikuojami ne tik minėto romietiškojo rinkinio tekstai. Visi knygoje publikuojami, aptariami ar bent paminimi rašytiniai šaltiniai vienaip ar kitaip

susiję su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1512–1522 m. karu su Maskva ir ypač 1514 m. pasiekta pergalė bei kitais įvykiais (Smolensko praradimu tų metų vasarą, diplomatine propagandine kampanija po pergalės etc.). Jie traktuotini ir kaip senosios Lietuvos istorijos bei kultūros dalis, tad verta atidžiau pasigilinti į naujos mokslinės publikacijos turinį, skelbiamus šaltinius, jų pateikimą.

Kas sudaro šią šaltinių publikacijos knygą? Pirmiausia – kelių poskyrių „Įvadas“ („Wstęp“). Pirmajame poskyryje, pateikiamas „Istorinis įvadas“ („Wprowadzenie historyczne“, p. 7–10), populiariai ir trumpai pristatantis istorines aplinkybes, priešistorę, įvykius ir karo veiksmus, atvedusius iki Oršos pergalės. Tai visai suprantama ir reikalinga, tačiau iš karto krenta į akis viena tendencija – kalbama tik apie „karaliaus kariuomenę“, Lietuva nematoma nei kaip kariaujanti su Maskva pusė 1507–1508, 1512–1522 m. karuose, nei apskritai kaip valstybė, valstybinis subjektas, nepastebima jos kariuomenė ir pan.¹, – kaip dažnai būdinga Lenkijos humanitarams, profesionaliai neužsiimantiems konkretaus laikotarpio istoriniais tyrimais. Remiamasi kai kuriais lenkų istorikų (Władysław Konopczyński (1936), Stanisław Grzybowski, Marek Plewczyński ir kt.) darbais; cituojami Stanislovo Gurskio (Górski), Bernardo Vapovskio ir kt. XVI a. istoriniai tekstai, karaliaus kanceliarijos laišakai, kurie yra svarbūs to laiko šaltiniai, sudarantys pergalę šlovinusių eilių istorinį kontekstą, bet skaitant šiuolaikinę publikaciją atrodo, kad įvykių refleksijos ir interpretacijos požiūriu nuo senuosius šaltinius kūrusių rašytojų laikų nedaug tepasistūmėta, t. y. pritrūksta objektyvaus kritinio vertinimo.

Šioje vietoje neišvengiamai ateina į galvą mintis, kaip vis dėlto reikia papildomų pastangų ir pažangos svarbiuosius Lietuvos istorikų darbus perteikiant būtent lenkų kalba. Kitaip kaimynams istorinis pasakojimas iš Lietuvos valstybės istorijos pozicijų tarsi neegzistuoja (bent jau už labai siauro kai kurių medievistų ir ankstyvųjų modernųjų laikų tyrėjų, kartais net skaitančių lietuviškai, rato ribų) ir jį labai patogu ignoruoti. Nors atožvalga į Lietuvos istoriją kaip tokią lyg ir savaime turėtų būti tolesnės tyrimų pažangos svarbia dalis, jeigu siekiama mokslinio objektyvumo. Bet, deja, šie mūsų pasvarstymai

---

¹ Šis požiūris išlieka ir komentaruose, Oršos pergalę pavadinant „lenkų pergalė“ (p. 112) ir kt. Du popiežiaus pasiuntinio Jokūbo Pizono vizitai pristatomi kaip apsilankymai Lenkijoje, nors antrasis iš jų, aktualus Oršos pergalės kontekste, 1514 m. buvo į Lietuvą (p. 25, 26, tas pat ir p. 215, nors toliau p. 216 aiškiai sakoma, kad Pizonas pasiuntinybės metu buvo Vilniuje); per Dnieprą prieš mūsų persikelia tik „lenkų kariuomenė“ (p. 203).

greičiau yra skaitytojų ir kolegų Lietuvoje svajonė apie idealybę nei noras, turintis pagrindą realybėje... Vis dėlto tyrimų (ypač sintetinių) sklaidos srityje sveikintinas būtų ir kultūros ministerijų, kitų kultūros bei leidybos institutų ir Lietuvos ir Lenkijos ambasadų bendradarbiavimas. Nes tarpinės kalbos (vertimai net į anglų ar į kitą plačiau regiono tyrėjų suprantamą kalbą, pavyzdžiui, rusų) čia padėties nepakeis. Antai padedant ambasadų bendradarbiavimui kadaise Maskvoje buvo išleista Edvardo Gudavičiaus Lietuvos istorija rusų kalba². Nors dabar ši knyga lengvai ir laisvai prieinama daugelyje interneto svetainių, vargu ar tai turi ir gali turėti reikšmės Lenkijoje. Na, o jei būtų lenkiškoji veikalo versija, bent kartais galima būtų pamoti jos pusėn, atkreipiant dėmesį, jog verta pasiskaityti lietuviškąją istorijos sintezę, susipažinti su joje pateikiamais faktais ir jų interpretacija.

Minėtame „Istorinio įvado“ poskyryje trumpai pristatyta ir po pergalės vykusį propagandos kampanija. Šiaip istorinio reljefiškumo ir sodrumo įvadinams pristatomiesiems tekstams tikrai netrūksta – visų pirma dėl jau minėto ir visai knygai toliau būdingo bruožo – gausių gretutinių šaltinių citatų, atramos į kapitalinio Žygimanto Senojo valdymo laikų šaltinių rinkinyje *Acta Tomiciana* (t. 3) sukauptą dokumentinę medžiagą. Gal tik vienur kitur norėtusi didesnio tikslumo – pvz., kalbant apie įvykius po pergalės praverstų nurodyti karaliaus įžengimo su triumfu į Vilnių tikslią dieną; kliūva paminėjimas, kad broliui Vladislovui žinia apie pergalę išsiūsta į Prahą (mat iš Marino Sanuto pateikiamos informacijos, pasiekusios Veneciją³, žinome, jog Vladislovas džiugią žinią gavo ir su fejerverkais atšventė Budoje).

Tolesnis įvado poskyris „Oršos epinikijų Romos leidimas“ („Rzymskie wydanie epinikiów orszańskich“, p. 11–32) pateikia svarbiausią informaciją apie pagrindinį publikacijos objektą – minėtąją Lenkijos primo Jono Laskio rūpesčiu 1515 m. pradžioje Romoje išspausdintą eilėraščių rinktinę *Carmina*. Tai buvo svarbus jo iniciatyva (aišku, Žygimanto valia ir atstovaujant jo interesams)

² Эдвардас Гудавичюс, *История Литвы*, том 1: *С древнейших времен до 1569 года*, Москва: Фонд имени И.Д. Сытина BALTRUS, 2005. Priešlapyje pažymėta, kad leidinys yra Lietuvos Respublikos pasiuntinybės Rusijos Federacijoje projektas.

³ [Marino Sanudo], *I diarii di Marino Sanuto*, Bologna: Forni, 1961. (Tai faksimilinė anksčiau leidimo publikacija: *I diarii di Marino Sanuto*, edizione a cura di Federico Stefani, Guglielmo Berchet, Nicolo Barozzi, Venezia: Fratelli Visentini tipografi editori, 1887), t. 19, skil. 158, 176, 180, 255.

Romoje vykdytos pergalei skirtos propagandos kampanijos elementas. Nuosekliai aptariami visi senojo spaudinio tekstai, kurių dalis buvo sukurta Lietuvoje, dalis Lenkijoje, o dalis – jau Romoje. Kad būtų aiškiau, čia juos visus paminėkime. 1515 m. spaudinį pradeda vienintelis jo prozinis tekstas, atstojantis įvadą – tai paties Laskio laiškas karaliui Žygimantui (iš dalies vadintinas dedikaciniu, bet įdomus visų pirma dėl Laskio pateikiamos lenkų ir visų slavų istorinės kilmės ir išplitimo versijos)⁴. Toliau eina pirmasis poetinis tekstas – Jono Dantisko (lenk. Dantyszek) „Silva“ ir ši eilėraščių palydintis Valentino Eko „Hymnus“. Kaip trečiasis poetinis kūrinys kažkodėl aptariamas Laskio pagalbininko Romoje Bernardo Vapovskio „Panegyris“, nors rinkinyje jis yra ketvirtas (tas sukeitimas vietomis įvade yra nurodytas, bet niekaip neargumentuotas ir mums nesuprantamas); toliau – Kristupo Suchtenijaus „Silva“⁵ (originaliame rinkinyje trečias). Kadangi sekantis autorius Andriejus Kšyckis (Krzycki) sukūrė visą pluoštą su tuomet LDK karo veiksmams vadovavusiu valdovu Žygimantu susijusių eilėraščių, kuriuos net išleido savo autoriniame rinkinyje 1515 m.⁶, įvade iš pradžių aptariami kai kurie iš jų, o po to jau –

⁴ Manytina, kad Romoje nuo 1512 m. buvęs ir Laterano susirinkime dalyvavęs Vilniaus vyskupas Albertas Radvila nebūtų buvęs patenkintas dėl tokio pergalės pateikimo, kurį organizavo aukščiausias Žygimanto diplomatinis atstovas Romoje Laskis, iškėlęs Lenkijos (kuri buvo tik karinė sąjungininkė bei svarbi pagalbininkė Lietuvos kare su Maskva) vaidmenį, įvade visiškai net neužsiminęs apie Lietuvą ar lietuvius. Tačiau vysk. Albertas iš Romos jau buvo išvykęs ir 1515 m. sausį jau buvo Krokovoje.

⁵ Iš Estreicherio bibliografijos mes žinome ir įvade nurodoma, kad Suchtenijaus eilės buvo išspausdintos Krokovoje dar 1514 m. lapkritį. Tačiau toks leidinys šiuo metu nežinomas. Įvade jis minimas p. 22, bet niekur nesiimama spręsti probleminio klausimo, ar toks leidinys iš viso buvo, apie tai nutylima (nepaminėta net ir Estreicherio informacija) ir publikavimo pastabose („Nota edytorska“, p. 32–55), kur aptariami visi kitų publikuojamų tekstų leidimai.

⁶ *Ad Divum Sigismundum Polonie Regem et Magnum Ducem Lithuanie semper invictum post partam de Moskis victoriam Andree Krziczki inclite coniugis sue Cancellarii Carmen*, Cracovie: in aedibus Ioannis Haller, 1515, 4°, 13 f. sine num. (egzemplioriai internete: <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=162766> arba <http://polona.pl/item/11622144/4/>).

Įvade kalbant apie Andriejaus Kšyckio eilėraščius pakartojama seniai šv. Kazimiero kulto istoriniuose tyrimuose jau išaiškinta klaida: 1521 m. šventas valdovo Žygimanto brolis nebuvo kanonizuotas tuometinio popiežiaus Leono X, kaip teigiama p. 23. Labai silpna yra prielaida, kad Kšyckis savo eilėraščius spausdinti siuntęs dar 1514 m. rudenį. Greičiausiai spausdinimu Kšyckis pasirūpino jau grįžęs į Krokuvą 1515 m. pradžioje, taip manyti daug logiškiau tiesiog turint omenyje spaudinio datą. Poezijos leidinys, daug didesnis, įvairesnis nei pirmasis Jono Dantisko ir Valentino Eko eilių leidinėlis (Krokovoje išspausdintas dar 1514 m. rugsėjo pabaigoje) reikalavo ir daugiau rašymo bei parengimo laiko, ir galėjo puikiai tikti džiaugsmingo karaliaus sugrįžimo į Krokuvą 1515 m. pradžioje progai, juolab valdovui ir yra dedikuotas.

du Laskio įtrauktieji į Romos rinkinį (penktasis ir šeštasis rinkinio *Carmina* eilėraščiai). Tai poetinis laiškas karalienės Barboros vardu ir „Epigrama“. Šios eilės visai pagrįstai įvertintos kaip poetiškai sėkmingiausias viso rinkinio *Carmina* kūrinys. Galiausiai pakomentuojama ir Jokūbo Pizono (popiežiaus pasiuntinio, mūšio metu buvusio Vilniuje) „Epigrama“ bei rinkinį užbaigianti Androniko Trankvilo „Odė“ (kuria pašlovinama jau ne tiek Oršos pergalė ir valdovas Žygimantas, kiek Laskis ir jo Romoje surengtas triumfas).

Tai ir yra visi *Carmina* autoriai bei tekstai, čia galėtų ir baigtis iš įvade pateiktas eilėraščių aptarimas. Bet eilių pergalės proga buvo sukurta daugiau, nei Laskis atrinko publikavimui. Tad visai suprantama, jog toliau (p. 27–32, tačiau be jokios naujo poskyrio cezūros) aptariamas dar vienas pergalei skirtas eilėraštis, kurio į rinkinį *Carmina* Laskis nepriėmė. Tai sileziečio Kasparo Ursino Velijaus eilės (žinomos tik iš tik 1522 m. publikacijos). Kadangi šio Ursino teksto pasirinkta neskelbti net gausiuose leidinio prieduose, tai įvade pateikiamos didelės jo citatos (kaip ir visos kitos – tik originalo, lotynų kalba).

Visa publikuojama poezija aptariama pateikiant pakankamai gausiai medžiagos apie žanrus, poetinius pirmavaizdžius, visų pirma antikinius poezijos pavyzdžius, jų kompoziciją, poetines ypatybes, „Oršos eilėraščių“ tarpusavio skirtumus ir panašumus, galimus vienalaikius šaltinius, sukūrimo aplinkybes, vaizduojamas realijas ir kt. Tačiau, deja, iš įvadinio aptarimo dar nieko nesužinome apie knygos gale esančius priedus – ten publikuojamus tekstus ir jų pasirinkimo publikuoti motyvus, o dar vienas pergalei skirtas eilėraštis (kaip dar nurodysime) įvade taip ir lieka nepaminėtas.

Toliau „leidybinių pastabų“ skirsnyje („Nota edytorska“) pristatomi leidimai, kurių tekstais remtasi (poskyryje „Ligšioliniai Oršos epinikijų leidimai“ – „Dotychezasowe wydania epinikiów orszańskich“, p. 32–33), transkripcijos principai (p. 34–35). Nemažai vietos užima nurodyti skirtingų tekstų leidimų skirtumai (p. 36–55) – čia iš pradžių pateikiamos bendresnės tekstologinės pastabos apie atskirus kūrinius, po to aptariami atskirų leidimų skirtumai, o tada tiesiog vadovaujantis eilučių numeracija stulpeliais surašytos žodžių, kuriose tų skirtumų pasitaiko, formos. Jie pateikiami kiekvieną iš leidimų pažymėjus raide (B, C, R, S).

Dar pusantro puslapio (p. 54–55) skirta nusakyti komentarų pobūdžiui ir „likusiam knygos turiniui“. Komentarui apibūdinti, deja, teskirtas vienas sakinyš, kurį dar minėsime aptardami patį komentarą, na o tas „likęs turinys“ –

tai du priedai, užimantys nemažai vietos knygos gale (p. 225–290). Pirmasis yra ilgo (net 369, tiesa trumpų, eilučių) Kšyckio eilėraščio „Cantilena“ publikacija iš minėto jo autorinio 1515 m. Krokuvoje išleisto eilėraščių rinkinio. „Kantilena“ (kaip ir keli kiti Kšyckio sukurtieji eilėraščiai) nepateko į Romos *Carmina*. Eilėraščiui čia skirtas tokiu pačiu principu kaip pagrindinėje knygos dalyje publikuojamiems šaltiniams parašytas išsamus (užimantis net 20 p.) komentaras, organizuotas ir pagrindinėje dalyje naudojamu „eilutė po eilutės“ principu (p. 236–255). O antrasis priedas, pasirodo, yra ne vienas, jį sudaro 4 tekstai, kai kurie iš jų taip pat galėtų būti savarankiški priedai kaip ir Kšyckio eilės. Tai laišakai: 1514 m. rugpjūčio 28 d. karaliaus laiškas sutuoktinei Barborai iš Borisovo į Vilnių; toliau – rugsėjo 13 d. laiškas Krokuvos vyskupui Jonui Konarskiui (netiksliai vadinamas pirmąja žinia apie Oršos pergalę); tolesnieji du – labai svarbūs: rugsėjo 18 d. Žygimanto laiškas popiežiui; rugsėjo 26 d. Jokūbo Pizono laiškas iš Vilniaus draugui Jonui Koricijui į Romą. Tad nuo šių priedų knygos turinys tampa dar turtingesnis, kartu įvairesnis ir sudėtingiau aprėpiamas. Nors tema ta pati, bet papildomi tekstai knygą daro gerokai heterogeniškesnę. Skaitytojui, ypač mažiau susipažinusiui su objektu, natūraliai gali kilti klausimas, ar kartu su priedais publikuoti jau visi (literatūriniai?) šaltiniai, atspindintys Oršos pergalės šlovinimą eilėmis ir jos prozinius aprašymus? Į tokį klausimą, kas vis dėlto liko už rinkinio ribų, atsakymą rasti paliekama skaitytojui pačiam. Taip pat lieka neaptarta ir neįvertinta ir prieduose publikuojamų tekstų istorinė ir literatūrinė vertė, neatsakyti klausimai, ar jie yra mažiau reikšmingi, pagalbiniai ir pan.

Na o knygos pagrindą ir „kūną“ sudaro šaltinio – 1515 m. Romos eilėraščių rinkinio *Carmina* – lotyniškasis tekstas, kuris pats užima ne tiek daug viso leidinio, tik 26 puslapius (p. 75–101), ir svarbiausias mokslinis sudarytojos darbas – šio šaltinio komentaras, pagal poreikį taikant jį nurodomoms tekstų eilutėms, užimantis net 117 p. (p. 105–222).

Tolesnėje recenzijos dalyje aptarsime bendruosius ir atskiruosius klausimus, susijusius su publikacija, kurie mums atrodo vienaip ar kitaip problemiški, paminėdami ir mūsų pastebėtus netikslumus.

Vienas iš tokių klausimų yra šios publikacijos santykis su skaitmeninėmis publikacijomis, su šaltinių egzemplioriais, prieinamais internete. Šiuolaikinė senųjų šaltinių, ypač orientuotų į originalus, publikavimo tikrovė yra tokia, kad daugelis jų yra prieinami internete. Tad ir ši publikacija pasirodo talpi-

nimo į virtualią erdvę ir elektroninių publikacijų konkurencijos su tradiciniu kritiniu publikavimo metodu sąlygomis. Juk taip yra net su kai kuriais publikuojamais rankraščiniais šaltiniais ir tai net tampa tokių publikacijų privalumu, papildoma galimybė⁷. Kaipgi šiuo atžvilgiu elgiamasi aptariamu atveju?

Kadangi šio leidinio pagrindas yra rinkinys *Carmina*, iš karto galima pasakyti, jog jis yra suskaitmenintas ir nesunkiai randamas – bent poros bibliotekų egzemplioriais galima grožėtis internete ir skaityti juos savo kompiuterių ekranuose⁸. Apskritai ir visi rinkinyje skelbiami šaltiniai, tiek senieji, tiek vėlesnieji jų leidimai (antai Pistorijaus, Gvagninio veikaluose, Kšyckio eilėraščiai Kazimierzio Morawskio 1888 m. leidime, *Acta Tomiciana* 3 tome ir t. t.), tiek jų kontekstą sudarantys gana gausiai cituojami istoriniai veikalai yra prieinami šiuolaikiniam skaitytojui keliais klaviatūros paspaudimais, pavyzdžiui, surinkus pavadinimo fragmentą kad ir svetainėje <http://www.europeana.eu> ar tiesiog www.books.google.com, ar smulkesnėse, atskirų bibliotekų, svetainėse paieškos laukelyje.

Iš pagrindinio šaltinio *Carmina* vaizdų pateikiama tik viena iliustracija – titulinis puslapis (p. 13). Ką daryti skaitytojui, norinčiam pamatyti, kaip atrodo visas originalas? Labai gerai, kad pateikiamos leidinių, kuriais remtasi, saugojimo vietos ir signatūros, bet juk šiais laikais nebūtina važiuoti į Krokuvą ar kitur, kad galėtum užsisakęs leidinį jį pavartyti. Parankiausia galimybė tai padaryti – virtualiai, internete⁹.

⁷ Plg. Darius Antanavičius, „Įvadas“, in: *Kauno miesto aktų knygos XVI–XVIII a. Tarybos knyga, 1555–1564 = Acta civilia Caunensia saec. XVI–XVIII. Liber Consularis, 1555–1564*, parengė Darius Antanavičius, lietuviškas santraukas parengė Linas Plankis, Vilnius: Baltijos kopija, 2013, p. XV, XXII. Panaši, kiek platesnė, problemos refleksija: Idem, „Nova, an nona ratio edendi?“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 39, 2015, p. 207–208.

⁸ Kurniko bibliotekos egzempliorius (sign. Cim.Qu.2770) internete: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=305405>. Šiuo egzemplioriumi ir remtasi aptariamoje publikacijoje. Kitas – defektuotas Bavarijos valstybinės bibliotekos egzempliorius (Bayerische Staatsbibliothek) – jame trūksta Jokūbo Pizono „Epigramos“; sign.: Res 4°/P.o.lat./742/38: <http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10203058.html>; idem: <https://books.google.lt/books?id=PNBVAAAACAAJ&hl=lt&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>

⁹ Jei baiminamasi, kad kai kurias internetinės nuorodos sudaro ilga ženklų seka, labai funkcionali spausdintoje knygoje, užtektų pateikti informaciją, kokie leidiniai iš pricipo yra prieinami internete suskaitmeninti ir kokioje svetainėje jų ieškoti.

Bene vienintelės internetinės nuorodos, kurias pavyko aptikti leidinyje, yra po 3 ir 4 iliustracijomis – Europos ir Azijos žemėlapiams iš Ptolemajo *Geografijos* 1476 m. leidimo (p. 107–108, 113–114).

Ką gi šiomis sąlygomis gali pasiūlyti tradicinis popierinis leidimas? Žinoma, kad daug – tekstų tyrimo, lyginimo, realiųjų ir abejotinių vietų komentarų ir kitus mokslinius rezultatus. Bet šiek tiek stebina, kad šiuolaikinę skaitmeninę tikrovę aptariamasis leidinys ignoruoja ir skaitytojui nepasiūlo nei vienos nuorodos, prieigos internete galimybių nepamini. Gal tokio principo laikomasi pasirinkus poziciją, jog skaitmeniniai variantai nesuteikia nieko nauja? Bet internete yra ir tekstų mokslinių leidimų. Antai vienas iš rinkinio tekstų yra Dantisko eilėraštis. Jis yra įtrauktas ir publikuojamas moksliskai parengtame elektroniniame visų Dantisko tekstų rinkinyje¹⁰ (nors jame pateikiama ne nauja, o Skiminos mokslinio leidimo¹¹ redakcija). Kodėl ši elektroninė publikacija nutylėta minint Dantisko eilių leidimus, mes atsakymo taip pat neturime, kaip ir į kitus čia išskeltus klausimus.

LEIDINIO ŠALTINIŲ KORPUSAS: IŠSAMUMO BEI PATEIKIMO KLAUSIMAI

Skaitytojas, ką nors girdėjęs apie pergalę šlovinusią poeziją ir poetus, atsiversdamas tokio pavadinimo (*Epinikia orszańskie*) knygą tikisi rasti publikuotus visus „epinikijus“. Ta viltis išnyksta, kai iš įvado sužinome, jog pagrindinis objektas yra Romos rinkinys *Carmina*. Tačiau viltis ir vėl atsiranda, nes leidinys papildytas minėtais priedais, o vienas iš jų – svarbi Kšyckio poema „Cantilena“. Kokie kūriniai vis dėlto liko neįtraukti, gana sunku išsiaiškinti. Tad čia verta paminėti poetinius pergalei skirtus kūrinius, kurie čia vis dėlto liko nepublikuoti. O juk būtent juos įtraukus į priedus nesunkiai būtų buvęs sudarytas visas, pilnas Oršos pergalės tekstų „poetinis korpusas“, kuriam puikiai tiktų ir dabartinis rinkinio pavadinimas – Oršos epinikijai.

Tai Kasparo Ursino Velijaus eilėraštis, visai deramai ir išsamiai aptartas įvade (p. 30–32). Ten jis gausiai cituojamas, pabrėžiama jo reikšmė, bet jo

¹⁰ „Corpus of Ioannes Dantiscus Texts & Correspondence“: <http://dantiscus.al.uw.edu.pl/?f=poemSummary&poem=21>

¹¹ „De victoria Sigismundi“, in: [Ioannes Dantiscus], *Ioannis Dantisci poetae laureati Carmina*, edidit, praefatione instruxit, annotationibus illustravit Stanislaus Skimina, (*Corpus Antiquissimorum Poetarum Poloniae Latinorum*, vol. 7), Cracoviae: sumptibus Polonicae Academiae Litterarum et Scientiarum, 1950, p. 60–63 (Nr. 15).

tekstas taip ir liko nepateiktas rinkinyje (net ir prieduose). O juk šis eilėraštis ypač gerai papildytų bendrą šlovinamosios poezijos vaizdą ir Oršos pergalės poezijos tekstinių ryšių analizę. (Gal Ursinas kaip autorius netiko į „Lenkų lotyniškosios bibliotekos“ seriją? Bet didelė dalis *Carmina* autorių irgi ne lenkai, tad tai lyg ir negalėtų būti argumentas...). Taip pat nėra Kšyckio smulkesniųjų eilėraščių, galimai buvusių 1515 m. Krokuvos rinkinyje, išlikusių rankraščiuose ir publikuotų Morawskio¹². Ką jau kalbėti apie rankraštines eiles iš Lenkijos kanclerio Motiejaus Dževickio kodekso – jos nėra paminėtos nei įvardiniame tekste, nei kur nors komentaruose. Galbūt parengėjai jos apskritai nebuvo žinomos, nors mokslinėje literatūroje nurodomos¹³.

Viena vertus, tokie poetiniai tekstai būtų praturtinę aptariamą publikaciją ne mažiau nei dabartiniai priedai ir būtų išlaikytas viso leidinio koherentiškumas, t. y. dėmesys poezijai. Kita vertus, kalbant apie Oršos pergalės propagandos visumą, dabar prieduose parinkti ir publikuojami Oršos pergalės tekstai nėra kuo nors mažiau reikšmingi, palyginti su Laskio įtrauktaisiais į *Carmina*. Antai Pizono ir Žygimanto laišakai 1515 m. sulaukė dviejų leidimų, padarė bene didžiausią įtaką vėlesnei istoriografijai, aprašiusiai mūši. Atsidūrę prieduose jie atsiduria antraeilų, kontekstinių padėtyje. Tada žvelgiant į galutinę publikuojamų šaltinių kompoziciją tenka konstatuoti, kad turime tam tikrą kentaurišką junginį, kuriame svarbių tekstų nukėlimas į galinę priedų dalį šiek tiek niveliuoja ir nuslepia jų tikrąjį reikšmingumą.

Galima pastebėti, kad pastaruoju metu Lenkijoje yra pasirodę ir daugiau publikacijų, kurių priede publikuojami šaltiniai yra ne mažiau svarbūs ar dar svarbesni už pagrindinį publikacijos objektą. Turime galvoje neseniai į paviršių iškilusios 1606 m. Krizostomo Volodkevičiaus knygelės, skirtos

¹² „Cantilena de victoria Moscitica in laudem Sigismundi regis Poloniae“ ir „Altera Cantilena“ in: Andreas Cricius, *Carmina*, edidit Casimirus Morawski, (*Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum*, vol. III), Cracoviae: Typis universitatis Jagellonicae, 1888., p. 36–56 (internete: <http://polona.pl/item/14683683/8/>).

Morawskis juos publikavo iš savo leidimui naudotų rankraščių rinkinių. Stanislovo Gurskio kodekse (Kurniko bibliotekos rankr. sign. BK243, f. 278v) eilėraščio pavadinimas – „Kantilena“. Kito eilėraščio – „Kita“ (suprask – „Kita kantilena“). Internete: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/392020?id=392020>

¹³ Biblioteka Jagiellońska, Ms. nr. 38, f. 2 v. (Sign.: 38.DD IV 40). Žr. „Drzewicki Maciej (1467–1535)“, in: *Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut: Piśmiennictwo staropolskie*, t. II, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1964, p. 146. Ši informacija yra net Dževickiui skirtame lenkiškame Wikipedijos straipsnyje.

šv. Kazimierui, mokslinį leidimą, išėjusį 2016 m.¹⁴ Senoji knygelė – svarbus šv. Kazimiero ankstyvosios hagiografijos faktas, bet nėra originali – Volodkevičius tik išvertė iš lotynų į lenkų kalbą nedidelę dalį Grigaliaus Svencickio parengtų tekstų iš 1604 m. leidinio *Theatrum s. Casimiri*. Naujame moksliniame leidinyje taip pat gausu priedų (p. 127–232 knygoje, kurioje iš viso yra 243 p.). Prieduose publikuotas ir visas 1521 m. išspausdinto Zacharijo Ferrerio *Vita Beati Casimiri Confessoris* leidinio tekstas su vertimu¹⁵, ir net dar du šventojo gyvenimai – minėtasis Svencickio (1604) ir Petro Skargos (1610). O juk šie šaltiniai istoriškai yra svarbesni už Volodkevičiaus leidinį.

Neproporcinga priedų gausa jau tarsi leidžia įžvelgti tam tikra bendresnę tendenciją. Gal ją lemia šiuolaikinė būtinybė kuo greičiau įvykdyti mokslinius su publikavimu susijusius projektus, o gal kitos aplinkybės.

VERTIMŲ KLAUSIMAS

Epinikia orszańskie leidinyje lotyniško teksto vertimai nepateikiami ir tam neskiriama dėmesio (net cituojant įvadiniame ar komentaru tekste). Leidinio tikslas yra pateikti šaltinius šiuolaikiniam skaitytojui, tad nenuostabu, jog imdamas į rankas knygą jis vis dėlto galėtų to tikėtis. Kadangi tai pirmoji sumanytos serijos knyga, ne iš karto paaiškėja, kad tai tiesiog leidybinio sumanymo dalis. Serijos *Polonorum bibliotheca latina* projektas pristatomas tik nekrentančiame į akis viršelio atvarte. Čia kalbama apie kultūriškai reikšmingų „lotyniškų tekstų mokslinį publikavimą“, bet juk vertimas (ar bent jo elementai) tam visai nemaišo. Iš esamų vertimų, kiek pastebėjome, paminėtas bene vienintelis Kšyckio eilių leidimas¹⁶, kuriuo pasinaudota ir komentare. Ar yra galimybė rasti daugiau publikuojamų lotyniškųjų tekstų vertimų į lenkų

¹⁴ *Żywot świętego Kazimierza królewicza polskiego i książęcia litewskiego w Wilnie roku 1606 przez Mateusza Chryzostoma Wołodkiewicza przełożony. Przydane są modlitwy nabożne i hymny do św. Kazimierza*, opracował Jan Okoń przy współpracy Katarzyny Gary i Jolanty Rzegockiej, Warszawa: Muzeum Historii Polski, 2016.

¹⁵ Šių priedų gausumu ir pateikimu stebėtasi ir knygos recenzijoje: Darius Antanavičius, „Nauja reta knyga apie šv. Kazimierą“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 45, 2018, p. 239.

¹⁶ Andrzej Krzycki, *Poezje*, przeł. Edwin Jędrkiewicz, oprac. Antonina Jelicz, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1962.

kalbą, leidinyje neminima¹⁷ – jie niekur neminimi kritiniame aparate, skirtingai kiekvienam kūriniui, nėra sistemingai vienoje vietoje pateikti bibliografiniai. Lieka palinkėti, kad lenkų skaitytojus pažodiniai ar poetiniai epinikijų vertimai vis dėlto pasiektų ateityje. Tai, be abejo, praplėstų skaitytojų ratą. Jei vertimai būtų buvę pateikti kartu su originalų tekstais jau šiame leidinyje, būtų suaktualinę ir dalykinius komentarus, kurie padeda tekstus teisingai perskaityti ir suvokti. O šioje situacijoje parengtieji komentarai neabejotinai labai pravertės kada nors tokį vertimą rengiant.

KRITINIS APARATAS

Siūlymai dėl neaiškių teksto vietų ir jų taisymai kritiniame aparate rodo tinkamą įsigilinimą į šaltinių variantus, dažniausiai yra priimtini ir jais kada nors, be abejo, dar bus pasinaudota ir verčiant tekstus, ir jeigu bus rengiama grynai akademinė kritinė šių šaltinių tekstų publikacija. Tačiau negalima nepastebėti, jog šis aparatas būtų funkcionalesnis, patogesnis pateikiamas iš karto po publikuojamu lotynišku tekstu, o ne atskirai nuo jo įdėtas įvadiniame tekste, kur tekstiniai skirtumai pateikti, kaip minėta, stulpeliais. Tai turbūt nėra racionaliausias ir naujausias tekstologines tendencijas atspindintis sprendimas.

Metodinio margumo įspūdį sudaro faktas, kad ir šio pasirinkto pateikimo būdo nesilaikoma iki galo, tarsi pripažįstant, kad jis nepasiteisina. Viena iš priedų – Jokūbo Pizono laiške (p. 266–277) tekstiniai komentarai ir variantų skirtumai pateikiami jau išnašose iš karto po tekstu. Bet ir pagrindinėje leidinio dalyje vienur kitur tekstologinių komentarų (dėl įvairių leidimų skirtumų bei siūlomų konjektūrų) pasitaiko tiesiog išnašose po *Carmina* eilių tekstais (p. 79, 81, 88, 89, 90 ir kt.). Tad iš esmės galima konstatuoti, kad tekstinius skirtumus atspindintis aparatas išsiskaido į minėtą jų surašymą stulpeliais įvade prieš publikuojant ir dar pačioje publikacijoje. Gal patogiau būtų buvę pasirinkti vieną būdą (mes, žinoma, būtume už išnašas tiesiog po tekstu – tai įprasta kritinių leidinių praktika). Apskritai daugelis tekstinių parengėjos

---

¹⁷ Nors jų esama, pvz.: Jan Dantyszek, *Utwory poetyckie*, tł. Jan Michał Harhala, rzecz o życiu Dantyszka napisał Ryszard Ganszyniec, (*Zbiór pisarzy polsko-lacińskich*, 7), Lwów: nakł. Filomaty, 1937, p. 20–26: “Na zwycięstwo pod Orszą” (Jano Harhalos vertimas į lenkų k.).

taisymų ir paaiškinimų yra vertingi, padeda geriau ir giliau suprasti tekstus. Pastebėjome tik vieną kitą atvejį, kai jie atrodo nereikalingi ir nepagrįsti, o kai kurie laikytini klaidingais.

Antai Dantisko eilėraštyje „Silva“ eil. 62 (p. 79) atskira išnaša pažymėtas *nunc* (žodžio, kuris yra visuose ankstesniuose leidimuose) siūlomas keitimas į *nam* neatrodo pagrįstas ir priimtinas, nes visai nedera su tos pačios frazės santykiniu įvardžiu *quae* (*Nec Lithuana cohors (lituis nunc pervia signa / Primitus in Moscos quae forti pectore duxit) / Praetereunda venit [...]*¹⁸). Su *nam* nei vienaip, nei kitaip (pvz.: *Lithuana cohors, nam quae [...] duxit [...] signa*) taisyklinga frazė nesusidarytų, o be siūlomo „taisymo“ ši vieta nekelia nei gramatinių, nei supratimo problemų.

Klaidingu ir nereikalingu laikytinas bandymas eilėdarai pritaikytą sutrum-pintą formą „smolenskiečiai“ – *smolnenses* (Kšyckio „Kantilenos“ eil. 100, p. 227) keisti į *smolens<c>es* (kuri turbūt turėtų geriau atitikti pilną formą *smolenscenses*?), bet *smolensces* visai netinkama ir to laiko šaltiniuose nevartojama, atvirkščiai *smolnenses* – įprasta ir dažna lotyniškuose šaltiniuose forma.

Laskio arkivyskupo statusas jo titulo trumpinį, be abejo, reikalauja perteikti kaip „Reverendissimi“, o ne „Reverendi (p. 75)“.

Šioje vietoje dera paminėti ir tai, jog publikacijoje lieka nenusakytas santykis su esamais moksliniais tekstų leidimais. Antai dar XIX a. pabaigos Morawskio leidime visi dabar *Epinikia orszańskie* leidinyje skelbiami Kšyckio eilėraščiai jau yra publikuoti¹⁹. Juk Morawskis, rengdamas savo publikaciją, naudojosi ne tik dviem ankstesniais leidimais, bet ir rankraščiais, tad kritinį darbą atliko. Ar jo paskelbtas tekstas nelaikomas kanoniniu? Iš naujo skelbiant vien lotynišką tekstą būtų pravartu tai aptarti. Dabar atrodo, kad Morawskio leidimas traktuojamas ne kaip mokslinis, o tik kaip vienas iš vėlesniųjų variantų. Kšyckio „Epistola“ buvo įtraukta į 1515 rinkinį *Carmina*, kuris yra pagrindinis rinkinio objektas, tad sprendimas paimti pagrindu (kartu su ki-

¹⁸ Šios vietos žodžių prozinė tvarka ir vertimas visiškai aiškūs, nereikalaujantys keitimų: *Nec praetereunda venit Lithuana cohors, quae nunc primitus forti pectore duxit lituis pervia signa in Moscos* („Atžygiavo ir lietuvių pulkai, kurių negalima nutylėti, kurie dabar [t.y. Oršos mūšyje] pirmieji trimetais trimituodami narsiomis širdimis prieš maskvėnus nuvedė kliūčių nežinančias vėliavas“).

¹⁹ Andreas Cricius, *Carmina*, edidit Casimirus Morawski, (*Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum*, t. 3), Cracoviae: Typis universitatis Jagellonicae, 1888, p. 36–56 (internete: <http://polona.pl/item/14683683/8/>).

tais) šio senojo spaudinio tekstą pateisinamas. Tačiau eilėraštis „Cantilena“, publikuojama kaip priedas (p. 225–235), rinkiniui *Carmina* nebeprisiklauso. „Leidėjo pastabose“ tiesiog be argumentų nurodoma (p. 236), kad pagrindu paimtas senasis 1515 m. Krokuvos leidimo tekstas. Tekstas, be Morawskio leidimo, dar yra publikuotas *Acta Tomiciana* (t. 3). Tad atskirai, stulpeliais surašyti pagrindiniai trijų leidimų ortografiniai ir kitokie tekstiniai skirtumai, Morawskio leidimui neteikiama jokios pirmenybės (p. 236–237). Panašiai yra Skiminos 1950 m. išleisto Dantisko teksto atveju²⁰ (p. 37–42).

MOKSLINIAI KOMENTARAI

Bene didžiausią mokslinę leidinio vertę sudaro išsamūs komentarai. Jie užima (įskaitant ir priedų komentarus) apie pusę leidinio apimties. Komentario pateikimas atskirai nuo publikuojamų tekstų nėra patogus, bet iš esmės pateisinamas, nes kitaip sumaketuoti būtų sunkoka. Iš karto apibendrintai galime konstatuoti, kad komentarai labai naudingi (visų pirma gilesniam pateiktų tekstų supratimui). Jie daugiausia istorinio pobūdžio, nors ir su aiškia filologine pakraipa, išsamūs (kartais gal net pernelyg) ir tik vienur kitur jų norėtusi daugiau ar tikslesnių. Ši, pagrindinė, leidinio dalis nusipelno atidesnio žvilgsnio bei analizės.

Trumpai įvade pristatant komentario pobūdį (p. 54) atkreipiamas dėmesys, kad jo esmę sudaro ne nuorodos į panašias poetinių Antikos ir Renesanso tekstų vietas (*similia*), kad daugiausia aiškinami istoriniai faktai, publikuojamus tekstus gretinant su XVI a. historiografija ir *Acta Tomiciana* rinkinyje paskelbtais amžininkų, įvykių dalyvių laiškais. Plačiau tokie prioritetai nepaaiškinami, kaip ir tai, kiek visas komentaras bus istorinis, kiek jis remsis šiuolaikine historiografija, o kiek, vis dėlto, filologinis. Skaitant ir lieka mišraus istorinio-filologinio komentario įspūdis, priklausomai nuo komentuojamo objekto ir nuo subjektyvių parengėjos preferencijų krypstantis labiau į vieną ar į kitą pusę. Profesionalaus ir besispecializuojančio aptariamoje tematikoje istoriko indėlis būtų galėjęs subalansuoti šį „svyravimą“ ir, kaip matysime, patikslinti vieną kitą istorinį faktą; taip pat būtų leidęs kritiškiau vertinti pateikiamą

²⁰ Žr. išn. 11.

senujų šaltinių informaciją mažinant neišvengiamo jų tendencingumo įtaką dabartiniams vertinimams. Mat dėl savo autorystės ir kilmės beveik visi pasitelkiami šaltiniai atspindi ne pačios su Maskva kariavusios Lietuvos valstybės, o jos sąjungininkės Lenkijos požiūrį. Bet iš esmės toks pasirinkimas skirti daug dėmesio istorinių realiųjų paaiškinimui yra visiškai suprantamas, pagrįstas ir pageidautinas – šiuolaikiniam skaitytojui, į kurį orientuojamasi, tai geriau šiuos tekstus. Tiesa, kol kas komentarais naudosis tik nebijantys lotyniškojo originalo. Nors įvade nusakant komentarų pobūdį tai neakcentuota, bet juos skaitant akivaizdi autorės aukšta kompetencija klasikinės filologijos srityje, antikinės literatūros pavyzdžių išmanymas.

Komentarų *Carmina* tekstams skyrius užima net 117 p. (p. 105–222). Komentuojant kiekvieną atskirą kūrinį, iš pradžių pateikiama bendra informacija apie jį, o po to komentuojama nurodant poetinio teksto eilutę (jos leidinyje sunumeruotos). To laikytis neišeina tik paties Laskio įvadinio laiško atveju, nes šis tekstas prozinis, pateikiamas eilučių nenumerojant, tad skaitytojas komentuojamų vietų turi ieškoti pagal kiekvieno komentaro pradžioje įkeltą komentuojamo lotyniško teksto fragmentą. Nėra patogu, bet, laimė, Laskio tekstas visai neilgas (p. 76–77). Aiškindama prieduose pateikiamus ilgesnius prozinius tekstus, kaip matysime, parengėja vis dėlto priversta tokio išdėstymo pagal eilutes atsakyti ir komentuoti išnašose tiesiai po tekstu (p. 259–276).

Kadangi pagrindiniai komentarai pateikti atskiroje knygos dalyje, rinkinį *Carmina* sudarančių eilėraščių komentarus susieti su skaitomu tekstu tenka „užkišus pirštą“ ar žymeklį dviejose vietose – ties skaitomo eilėraščio vieta ir ties jos komentaro vieta. Nėra patogu, bet suprantama. Tačiau šią užkištų pirštų kombinaciją tampa sudėtinga išlaikyti ir ji sugriūna, kai komentare skaitytojas randa vidinę nuorodą į anksčiau, ties kurio nors kito *Carmina* eilėraščio vieta jau pakomentuotą realiją. Tada tenka išties nemenkai pavarstyti knygą. Šiek tiek racionalizuoti paiešką šiugždenant puslapius suteiktų galimybė užmetus akį į turinį greit nustatyti bent rūpimo ankstesnio kūrinio komentaro pradžios puslapį. Tačiau to padaryti nepavyks, nes komentaro skaidymas pagal komentuojamus kūrinius knygos turinyje neatsispindi. Taip „ugdomas“ skaitytojo pastabumas ir įgūdis daugmaž įsiminti, kurioje knygos vietoje kuris kūrinys komentuojamas, ir daugmaž nuspėjus, pagal nurodytą eilutės numerį jau susirasti konkrečią jo vietą. Arba susikurti ištisą žymeklių sistemą. Nežinia, ar iš mūsų aprašo galima šį sudėtingą skaitymo procesą įsi-

vaizduoti, bet tai nepatogu, skirta didžiausiems bei fanatiškiausiems krapštukams tyrėjams, turintiems greitai nuo tokio naršymo neapsisukančią galvą. Dar sudėtingiau, jei norisi sekti atskirai, įvadinėje dalyje nurodytus tekstinius įvairių leidimų skirtumus.

Vertingos komentaruose pateikiamos nuorodos į susijusias ar panašias (bendrąsias) skirtingų „Oršos eilėraščių“ bei kitų šaltinių vietas. Antai jau pirmojo Dantisko, eilėraščio viename iš pirmųjų komentarų jo 1–12 eilutėms (p. 112) apie čia akcentuojamą Dievo pagalbą, pasiekiant pergalę Švč. Mergelės Marijos Gimimo dieną, pateikiamos nuorodos į panašias vietas Valentino Eko, Kristoforo Suchtenijaus, Kšyckio eilėraščiuose, taip pat laiškuose, publikuotuose *Acta Tomiciana* 3 tome. Šis siekis nurodyti panašias vietas kituose pasirinktiniuose šaltiniuose matomas ir toliau. Kita vertus, jeigu komentare vis dėlto labiau orientuojamasi į filologinį dėmenį, geriau būtų buvę nuosekliai ir tiksliai išgaudyti ir viso poetinio komplekso (t. y. *Carmina* kartu su nepatekusiais į rinkinį eilėraščiais) tokias vietas ir vidines citatas. Juk, be kita ko, jos padeda nustatyti, kuo kuris autorius rašydamas turėjo galimybę remtis ir rėmėsi. Kaip minėta, tokių pastangų esama – nurodomos panašios vietos kitų publikuojamų autorių eilėraščiuose. Pavyzdys galėtų būti Vapovskio „Panegiriko“ 25 eil.: „Nec Lituana cohors praetereunda uenit.“ Frazė akivaizdžiai perimta iš Dantisko, rašiusio anksčiau už Vapovskį, „Silvos“ (eil. 62–64) ir nedaug pakeista (pabraukta mano – M. Č.):

Nec Lithuania cohors (lituis nunc pervia signa
Primitus in Moscos quae forti pectore duxit),
Praetereunda venit [...]

Komentare šioms Vapovskio eilėms yra atitinkama nuoroda į Dantisko eilėraščio vietą (p. 172), taip daroma ir daugelyje kitų vietų. Tačiau panašių intertekstinių ryšių Romos poezijos rinkinio viduje (o juolab ir už jo ribų) esama ir daugiau, nei randame komentare. Taip tradiciškai organizuotame komentare visas atsikartojančias vietas „išgaudyti“ gal ir sunku (vengiant kartojimosi kiekvieno autoriaus atveju), čia turbūt parankesnė būtų kitokia, pvz. indekso forma.

Nepaisant vidinių (kryžminių) nuorodų į jau buvusius paaiškinimus, komentaruose vis vien kartais neišvengiama pasikartojimų, atvejų, kai plačiausias

komentaras pateikiamas ne prie pirmą kartą paminėto objekto. Antai net leidinio pabaigoje (p. 254) dar randama reikalo pakomentuoti, kas buvo jau ne kartą minėtas ir šiaip gerai žinomas Aleksandras Didysis. Tokiais atvejais pamanai, kad rodyklė (bent asmenvardžių ir vietovardžių) būtų puiki pagalba ne tik skaitytojui, bet ir rengėjams būtų leidusi geriau „išgaudyti“ nebūtinus paaiškinimus, išvengti pasikartojimų. Kaip suprantama iš šio priekaišto, jokios rodyklės, deja, leidinys neturi.

Minėtoji viena iš svarbesnių komentaro ypatybių, akcentuojama ir paren-gėjos, – kad istorinėms realijoms paaiškinti plačiai naudojamosi pagrindiniu aptariamų laikų dokumentų rinkiniu, *Acta Tomiciana* 3 tomu (taip pat nau-dojamas ir 2 tomas). Tai praturtina bei detalizuoja istorinių įvykių vaizdą, konkretizuoja valdovo itinerarijų etc. Dažnai pasitelkiama ir *Acta Tomiciana* sudarytojo Stanislovo Gurskio istorinė įžanga trečiajam tomui, kurioje patei-kiama gana išsami atitinkamų metų įvykių apžvalga (neretai net *in extenso* cituojamas lotyniškas jos tekstas). Taip pat vertingos yra nurodomos sąsa-jos su svarbiais historiografiniais šaltiniais apie to meto įvykius – Liudviko Decijaus (kuris mūsų metu buvo Lietuvoje) 1521 m. istoriniu veikalu bei Bernardo Vapovskio (kuris yra ir vieno iš publikuojamų epinikijų autorius) *Kronika* ir kt. Visa tai rodo gerą plačios reikiamų Oršos šaltinių ir jų recep-cijos visumos pažinimą. Tai kartu būdas su šiais svarbiais gretutiniais teksta-is supažindinti ir skaitytoją.

Tačiau pasirinkimas komentuojant konkrečias istorines aplinkybes remtis nuorodomis į amžininkų tekstus pasiteisina ne visada, ypač jei juos vertiname ne tekstiniu, o istorinio tikslumo, objektyvaus faktų pateikimo požiūriu. Štai kalbant apie patį mūsų komentuotojos pasitelkiami Ekas, Suchtenijus, net Vapovskio „Panegirikas“, nors pastarieji poetai nebuvo atvykę net iki Vilniaus ir tikrai nebuvo tuo atžvilgiu istoriniu požiūriu patikimesni nei pats komen-tuojamasis Dantiskas – šis tikrai buvo bent Vilniuje, o gal ir lydėjo karalių iki stovyklos Borisove, be to, ir kaip karališkosios kanceliarijos pareigūnas buvo puikiai informuotas (žr. p. 129 komentarą, apie tai, kad sumušti mas-kvėnai skendo Kropivnoje ir pelkėse). Tokie komentarai, kai remiamasi ne-relevantiškais komentuojamai realijai autoriais, kartais atrodo pertekliniai. Nuo pradžių konceptualiai neaptarus ir nediferencius komentaro tikslų, tiesiog nelabai aišku, kodėl jie tokiais atvejais rašomi, – ar kad būtų parodytos poetinio pasakojimo bei vaizdavimo „bendrosios vietos“, susijusios su įvykiu

(tada tai suprantama), ar siekiant patikimiau pagrįsti istorinius faktus. Jei komentuojama istorinio patikimumo požiūriu, geriau būtų pasitelkti visai kitus, tuo atžvilgiu (mūšio faktų rekonstrukcijai) patikimesnius šaltinius, nei toli nuo įvykių buvusių poetų tekstai, kuriuose svarbiausia – panegirinė ir poetinė išmonė.

Panašiai yra ir su gana gausiomis minėtojo Gurskio istorinio pasakojimo citatomis komentare – jeigu jos pateikiamos dėl detalesnės ir tikslesnės istorinės informacijos, reikėtų pateikti ir kritišką šio autoriaus įvykių versijos vertinimą. Nes savo informatyvumu jo pasakojimas labai patrauklus, bet yra santykinai vėlyvas, rašytas greičiausiai XVI a. penktame dešimtmetyje²¹, t. y. gerokai vėliau nei, pavyzdžiui, Decijaus istorija, ir jame nemaža tendencin-gumo bei netikslumų.

Žvelgiant į komentare cituojamus XVI a. šaltinius krenta į akis, kad vengia-ma naudotis vienu iš svarbiausių – įvykių aprašymu Zigmanto Herberšteino veikalė *Moscovia*²².

Ne vienoje vietoje komentarai, mūsų nuomone, galėtų būti trumpesni arba net galima būtų jų atsisakyti. Pavyzdžiui – aiškinant, kas yra Maskvos valstybė (prieduose, p. 238, – čia komentaras juolab netikėtas, nes Maskva minėta jau daug kartų anksčiau), arba prabėgomis Suchtenijaus eilėse paminėtas Nau-gardas (p. 160 aiškinimui, kas buvo Naugardas ir koks jo istorinis likimas Lietuvos–Maskvos santykiuose, skirtas visas puslapis). Disproporciją išryškina greta (ten pat p. 160) esančio komentaro trumpumas – teisingai identifika-vus kitą lotyniškai įvardintą miestą kaip Belozerą (*Белое озеро, Белоозеро*, dab. *Белозерск* Vologdos srityje), čia jau visai neaiškinama, kuo gi jis buvo reikšmingas, kad poetas jį paminėjo. O p. 117 visai be reikalo pateikiama vos ne puslapio ilgio citata iš Pizono laiško, nors būtų užtekę nuorodos į knygos priedą, kur publikuojamas tas pats Pizono laiškas. Panašiai iš knygos prieduo-se esančių pilnų tekstų (Žygimanto laišku sutuoktinei Barborai ir popiežiui)

²¹ Plg. Marek A. Janicki, „Obraz *Bitwa pod Orszą* – geneza, datowanie, wzory graficzne a obraz bitwy „na Kropiwniej” i inne przedstawienia batalistyczne w wileńskim pałacu Radziwiłłów“, in: *Bitwa pod Orszą*, pod redakcją Mirosława Nagielskiego, (*Biblioteka epoki nowożytnej*, 3/II/2015), Warszawa: Neriton, 2015, p. 208.

²² Jei neprasprūdo pro akis, šis šaltinis, atrodo, visai nepaminėtas – sunku tiksliai nustatyti, kai leidinyje nėra vardų rodyklės. Bent jau bibliografijoje esančiame šaltinių sąrašė šis veikalas neminimas.

didelės ištraukos pateikiamos itin ilgame komentare p. 199. Tai tarsi rodytų, kad knygos visuma su priedais ne iki galo redakciškai suvaldyta.

Kai kur pateikiama nelabai su aptariamaisiais tekstais tesusijusi papildoma medžiaga, kurios adresatas ne visai aiškus, nes ji dar ir anachronistinė (daug vėlesnė). Kaip pavyzdį galima paminėti p. 115 esantį Dantisko *Silvos* pradžioje (eil. 4) išsakytos gana bendros minties, jog Dievas nepalieka teisiųjų, komentarą. Jame deramai atkreipiamas dėmesys į tai, jog valdovui Žygimantui skirtuose ar jo poziciją atspindinčiuose tekstuose Dievo teisingumas pabrėžiamas todėl, kad pradėdamas karo veiksmus Maskvos valdovas sulaužė anksčiau sudarytą taikos sutartį. Kaip pavyzdys pateikiama citata iš Žygimanto laiško popiežiui. Tačiau toliau komentaras dar plečiamas pateikiant labai chronologiškai nutolusią Andriejaus Fryčo Modževskio (Andrzej Frycz Modrzewski) nuomonę iš jo veikalų *Commentariorum de republica emendanda libri quinque* (1551). Toks komentaras įsiterpia kaip laisva pačios autorės asociacija, bet ši citata *ex post* nieko nauja neduoda Dantisko tekstui suvokti.

Perteklinio komentaro pavyzdys būtų ir išplėstinis *pater patriae* sąvokos aiškinimas (p. 255), kuriame ne tik nurodomos antikinių veikalų vietos, kur ši sąvoka buvusi pavartota, bei pirmieji asmenys, antikiniiais laikais gavę tokį titulą, bet cituojama kažkuo patikusi vieta iš Plinijaus panegirikos Trajanui, kur šis giriamas už tai, kad to titulo atsisakė. Turbūt parengėjai surinkus daug medžiagos rengiant šį komentarą jos sunku buvo atsisakyti. Kita vertus, kas žino, gal tai taip pat gali kam nors ateityje praversti. Kometuojant Valentino Eko „Himno“ 6o eilutę, kur yra iš bendrosios antikinės žinijos ateinantis posakis, jog Lenkija turi daug Fabijų ir Decijų, aiškinama ne tiek posakio reikšmė ir *kodėl* jis čia pavartotas, kiek gana išsamiai pristatomi šių dviejų giminių žymieji atstovai (p. 139–140). Išsamiai aiškinamas (p. 138), atrodo, visai neprobleminis ir įprastas posakis *efferre laudibus*, pateikiant pluoštą analogiškų pavyzdžių; p. 192 plačiai su pavyzdžiais aiškinama ir visai aiški žodžių *deliciae* ir *praecipuus* reikšmė. P. 132–133 išsamiai grindžiant antikinėmis citatomis aiškinama, kas yra Orkas kaip mirties įvardijimas, tačiau geriau jau komentare būtų labiau išryškinta tai, kas išties svarbu – Kšyckio eilėraščio, kuris visų pirma paremtas Ovidijaus *Herojų laiškų* žanru, vietos, kur sekimas šiais poetiniais Ovidijaus laiškais yra labiausiai akivaizdus, pvz., eil. 129–130:

Te rogo, quae maerens carui dominoque viroque

Fac tandem domino laeta viroque fruar.²³

Tiesa, nurodyti citatas ir kriptocitatas bei panašias vietas iš antikinių pavyzdžių, kuriais naudojosi „epinikijų“ autoriai (*similia*) buvo lyg ir atsisakyta tai suformuluojant minėtame komentaro principų apibrėžime. Tačiau kitur tokios vietos nurodomos, pateikiamos citatos, pvz.: p. 203 („w. 80“); p. 207 („w. 93–94“) ir kt. Toks nenuoseklumas arba turėjo būti detaliau paaiškintas įvade, arba jo reikėjo vengti, kad skaitytojui būtų aiškiau, ko gali tikėtis.

Komentaro kartais pritrūksta, kai reikia grynai istorinio patikslinimo, susijusio su tuometinėmis istorinėmis realijomis, asmenimis. Kadangi į tai kai kuriais atvejais nesigilinama, pastebėjome bent porą vietų, kur šie trūkumai atsispindėjo ir teikiant neteisingą formą publikuojamo šaltinio tekste. Tolesni pavyzdžiai yra iš „Prieduose“ publikuoto Kšyckio eilėraščio. Originaliame 1515 m. spaudinyje vienas iš „Kantilenoje“ minimų pasižymėjusių kovose riterių yra Stopa. Tačiau jo vardas ten atspausdintas kaip *scopa* (dabartinėje publikacijoje (p. 228), aišku, vardas rašomas sunormintai, iš didžiosios raidės – *Scopa*). Šis variantas „Scopa“ ir paliekamas nepataisytas, komentare nerandame ir pastabos, kad jis klaidingas. Perteikiamas tik komentaras iš Morawskio leidimo, kad tai karaliaus dvarionis ir kad Morawskis jo vardą rašo „Stoppa“ (p. 246). Atskirai pristatant trijų leidimų *lectiones variae* pateikiami ir šie variantai, ir dar Morawskio versiją paremiantis rašybos variantas, esantis *Acta Tomiciana* t. 3²⁴ – „Stopa“ (p. 236). Bet to neužteko, kad būtų priimta ir publikuota teisingesnė forma. Identifikuoti dvarionio asmenį leistų žvilgsnis į papildomus epochos šaltinius, pavyzdžiui, valdovo sąskaitas. Antai kiek ankstesnių laikų Aleksandro sąskaitose nuo 1501 m. iki 1503 m. daug kartų

²³ Cf. Ov. *Epist.* 3 (Briseis Achilli), 5–6:

Si mihi pauca queri de te dominoque viroque
fas est, de domino pauca viroque querar.

²⁴ Šis, maždaug XVI a. V dešimtmetyje sudarytas rinkinys, pavardžių ir kt. rašybos variantų požiūriu yra svarbus, nes tuomet dar turėjo būti išlikusios atmintyje „gyvos“ įvykių aplinkybės.

minimas jam tarnaujantis *curiensis* Petras Stopa²⁵, tačiau šis mirė 1503 m.²⁶ Bet gal prie Oršos kovojo jo brolis, kuriam po Petro mirties valdovas suteikė Belzo vėliavininko pareigas kaip kompensaciją už velioniui broliui neišmokėtą algą²⁷, ar kuris nors kitas giminaitis. Tiksliai identifikuoti asmenį dar ateities darbas, bet, šiaip ar taip, tokių gretutinių šaltinių informacija paremia vardo rašybą „Stopa (Stoppa)“ ir įgalina nurodyti, kad senajame Kšyckio spaudinyje forma „Scopa“ yra klaidinga, tolesniuose teksto leidimuose nevartotina.

Panašiai yra su greta minimu Epimachu (p. 228, eil. 132 ir komentaras p. 246; tas pats p. 96, eil. 71 ir komentaras p. 202–202). Čia, atrodo, būtų problemiška nebe tiek vardo (tiksliau, iš vardo padaryto būdvardžio *Epimachus*) rašyba, kiek asmens identifikavimas ir apskritai, nustatymas, apie ką kalbama. Komentare būdvardis rašomas iš mažosios raidės, nueinama klaidingu keliu į jo etimologizavimą, bandoma tokią įvardijimą sieti net su Konstantinu Ostrogiškiu (p. 202). Nors lakoniškas, bet teisingas yra Morawskio paaiškinimas, kad Epimachus buvęs vienas iš lietuvių karvedžių, parengėjai yra žinomas ir nurodomas (p. 201), bet juo kažkodėl vėl nepasinaudojama. Šiuo atveju vienas iš kelių parengti reikiamą patikslinamąjį istorinį komentarą būtų panašus, kaip aptarta aukščiau, – peržvelgti ne vien paralelinius naratyvinius šaltinius, kuriuose šis karvedys daugiau neįvardijamas. Antai minėtose Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro sąskaitose jau 1501 m. ne kartą minimas dvarionis Andriejus Epimachus (Epymach, Epimach, Jepymach, miręs 1533 m.)²⁸. Įrašas Lietuvos Metrikoje²⁹ taip pat patvirtina, kad

²⁵ Dvarionio Petro pavardės rašybos variantai: Stopa, Sthopa, Stoba, Szhopa. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, parengė Darius Antanavičius ir Rimvydas Petrauskas, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, *passim* – žr. *sub voce* „Rodyklėje“, p. 480; *Teki A. Pawińskiego*, t. 1: *Liber quitantiarum Alexandri regis ab a. 1502 ad 1506. (Księga skarbowa króla Aleksandra Jagiellończyka)*, Warszawa: Gebethner i Wolff, 1897, p. 27 (internete: <https://archive.org/details/liberquitantiaro1pawigoog/page/n36/mode/2up>).

²⁶ *Matricularum Regni Poloniae summaria: excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, t. 3: *Pars Alexandri Regis tempora complectens*, ed. Teodor Wierzbowski, Jakub Sawicki, Varsoviae: C. Kowalewski, 1908, p. 51 (Nr. 795)

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Lietuvos metrika. Knyga nr. 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8*, parengė Algirdas Baliulis, Romualdas Firkovičius, Darius Antanavičius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995, Nr. 158, 576, 573, 564, 552, 658, 368 (1508–1512 m. įrašai); *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, p. 113, 145, 159, 281, 283.

²⁹ *Lietuvos metrika. Knyga nr. 9 (1511–1518). Užrašymų knyga 9*, parengė Krzysztof Pietkiewicz, Vilnius: Žara, 2002, Nr. 490.

Andriejus, jau kaip valdovo Žygimanto dvarionis, aktyviai veikė ir 1514 m. Tad greičiausiai čia jis ir pasižymėjo prie Oršos. Mažesnė tikimybė, kad tai buvo jo (atrodo, vyresnysis) brolis Petras (miręs 1525 m.), kurio vardas taip pat figūruoja istoriniuose dokumentuose³⁰. Bet kuriuo atveju Kšyckis turėjo galvoje ne ką kita, o vieno iš LDK karvedžių vardą.

Skirtingai nuo dviejų aukščiau aptartų asmenų, žinomesnis karvedys Jonas Spergaltas ten pat (p. 246) komentare aptariamas plačiau, nes jis yra paminėtas gretutiniuose naratyviniuose šaltiniuose, kuriais komentaruose gausiai remiamasi (šiuo atveju cituojamas *Acta Tomiciana* t. 3 publikuotas Petro Tomickio laiškas, Vapovskio kronika).

Kodėl Vilniuje tuomet gyvenęs įvykių liudininkas Kšyckis vienintelis iš aprašiusių Oršos mūšį XVI a. autorių išskyrė Stopą, Epimachą, lieka tam tikra istorinė mįslė tolesniam tikslinimui. Kol kas turėtume šį unikalų amžininko liudijimą priimti manydami, jog tai padarė dėl faktinių jam buvusių žinomų aplinkybių – dėl jų mūšiuose parodytos narsos. Aišku, yra tikimybė, jog įtakos turėjo kažkokie asmeniniai ryšiai ar simpatijos. Šiaip ar taip, čia yra patvirtinimas, jog pats šis eiliuotas Kricijaus tekstas yra svarbus istorijos šaltinis apie Oršos mūšį, už kurį nedaug teturime autoritetingesnių bei patikimesnių.

PASTABOS DĖL „PRIEDŲ“

Kai kurioms knygos dalims yra suteikti ne akademiškai saūsai, o laisvai nusakantys jų turinį pavadinimai. Antai jau pagrindinė publikacijos dalis su Lasčio originalaus rinkinio *Carmina* tekstais pavadinta niekur publikuojamuose tekstuose neminimu žodžiu „Epinikia“, kuris pasirinktas konceptualiai, nes atsispindi ir visos knygos pavadinime. Panašiai, tik dar laisvesniu stiliumi, įvardinti ir prieduose publikuojami tekstai. Vaizdingumu išsiskiria antraja-

³⁰ *Lietuvos metrika. Knyga nr. 6 (1494–1506). Užrašymų knyga 6*, parengė Algirdas Baliulis, Vilnius: LII leidykla, 2002, Nr. 30 (pateiktas Petro Epimacho 1506 m. išdalintų totorių belaisvių sąrašas (pats pasiėmė 3 belaisvius); *Lietuvos metrika. Knyga nr. 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8*, Nr. 389 (1509 m. Žygimantas patvirtina jam du kaimus Polocko paviete). Turėjo valdų ir Kijevo žemėje, buvo Kšyčevo laikytojas.

Taip pat apie Epimachų giminę žr.: *Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku*, ułożył i wydał Adam Boniecki, Warszawa: Orodek Kultury Polskiej nad Renem, 1887, p. 52–53.

me priede (p. 266) įdėto Pizono laiško publikacijos įvardijimas „Nuostaba, džiaugsmas ir baimė. Jokūbas Pizonas draugui Romoje“ – „Podziw, radość i strach. Jakub Pizon do przyjaciela w Rzymie“ (nors čia pat yra ir originalus 1515 m. Bazelio publikacijos, kuria remiamasi, pavadinimas, kuriuo galėtų ir užtekti). Emocinis elementas čia mums neatrodo reikalingas ar kuo nors informatyvus, bet turbūt turėtų patraukti skaitytojo dėmesį.

Antrajame priede („Aneks II“, p. 259–277) skelbiama ir daugiau pasirinktų laiškų apie karo veiksmus. Pirmasis iš publikuojamųjų, rugpjūčio 28 d. Žygimanto laiškas sutuoktinei, skirtas ne Oršos mūšiui, o ankstesniam pirmajam susidūrimui su priešu, kai buvo sunaikintas maždaug tūkstančio karių maskvėnų žvalgybinis būrys. Laiškas labai tinka Kšyckio eilėraščio, rašyto karalienės Barboros vardu, kontekstui iliustruoti ir praplėsti (į tai skaitytojo dėmesys atkreipiamas tik „[vado“ išn. 75 p. 69 ir komentare p. 199). Šis laiškas pavadinamas „Apie pirmą susidūrimą“ („O pierwszej potyczse“). Toliau publikuojamas (iš *Acta Tomiciana*, t. 3) 1514 m. rugsėjo 13 d. laiškas Krokuvos vyskupui Konarskiui, pavadinamas „Pirmoji žinia apie pergalę“ („Pierwsza wiadomość o zwycięstwie“, p. 260). Štai ši antraštė jau ne visai atitinka istorinius faktus, nes žinome bent tris ankstesnius, rugsėjo 12 d. datuotus laiškus apie pergalę: broliui Vladislovui, seseriai Elzbietai, Poznanės vyskupui Jonui Liubranskiui (tik jie nėra publikuoti tame pačiame *Acta Tomiciana* tome³¹).

Gaila, kad priedų tekstų pasirinkimo motyvai neaptarti kur nors vienoje vietoje, skaitytojui būtų aiškiau, bet tai gal pateisina pats mažiau įpareigojantis „Priedo“ žanras. Apskritai jų publikavimas be vertimų ir deramo įvado šiais laikais pateisinamas tik šiokiu tokiu patogumu skaitytojui – kad būtų po ranka. Tačiau žinant prieigą internete (o visi jie šiuo metu prieinami tokiu būdu), kaip kontekstinius, paraleliai su knygos pagrindiniu objektu ir komentarais, juos daug patogiau skaityti ekrane, negu vis atsiverčiant knygos gale.

Nemąža tekstinio parengimo darbo įdėta priede pateikiant valdovo Žy-

³¹ 1514 m. rugsėjo 12 d. Lk ir Ldk Žygimanto laiško broliui Vengrijos ir Čekijos karaliui Vladislovui, rašyto iš karo stovyklos prie Borisovo, kopija yra Marino Sanudo *Dienoraštyje: I diarii di Marino Sanuto*, t. 19, col. 252–253. 1514 m. rugsėjo 12 d. rašyto Žygimanto laiško seseriai Elzbietai kopija: *ibid.*, skil. 253–254).

Laiško Liubranskiui vertimas į vokiečių kalbą buvo išspausdintas Leipcege, naujienu leidinyje *Warhafter anfa[n]g vnd vndericht der schlacht ſo der König yn Poln [et]c ytzundt mit dem obersten Hertzoge[n] yn Moscouia am tag der yu[n]ckfraw Marie geburt ym viertzenden yar gehabt* [Leipzig: Martin Landsberg, 1514].

gimanto laiško popiežiui Leonui X ir popiežiaus pasiuntinio Jokūbo Pizono laiško tekstus. Būtent tekstologinis darbas su šiais šaltiniais yra naujosios publikacijos pridėtinė vertė. Publikacijos pagrindu pasirinktas 1515 m. Bazelio leidimas, kur jie išspausdinti jau antrą kartą (pirmą kartą buvo paskelbti drauge, viename leidinyje) ir patikimiau suredaguoti. Nors apie tai nuodugnai nesvarstoma, šis pasirinkimas pagrįstas ir tinkamas. Dabar skelbiant jų rašyba sunorminta – tai taip pat patogiau skaitytojui (nors norminimo principai neaptarti, bet turbūt galioja taikomi pagrindiniam leidinio šaltiniui – *Carmina*). Originalo santrumpos išskleidžiamos laužtiniuose skliausteliuose. Nors daugeliu atvejų, pvz., *com[m]unemq[ue]*, kur originale yra įprasti to meto ortografiniai santrumpų ženklai, tiesiog pakeičiantys juos atitinkančią šiuolaikinę rašybą, mums tai atrodo nebūtina ir apsunkina skaitymą. Apskritai mes pritarume tendencijai panašaus pobūdžio publikacijose atsakyti santrumpų išskleidimą žyminčių ženklų. Originalo ortografinių ženklų, santrumpų imituoti ar kitaip perteikti nėra prasmės, kai pateikiama ar lengvai prieinama internete skaitmeninė jo kopija.

Jokūbo Pizono laiško (p. 266–277) atveju paaiškinama tik tai, kodėl parengėjai atrodo nesvarbūs *Acta Tomiciana* leidimo tekstiniai ypatumai (p. 266, išn. 35). Atrodytų, kad jie toliau ir nebus atspindimi, bet aparate kai kur jie atsispindi, kai kur ne, visai laisvai ir pasirinktinai (plg. kad ir p. 271, kur pateikiami skirtumai paminint ir *Acta Tomiciana* variantus, o išn. 59 šis leidinys jau neminimas). Bet, mūsų požiūriu, *Acta Tomiciana* variantai yra daug svarbesni už Pistorijaus ir Gvagninio leidimų *lectiones variae*, nes pastarosiose publikacijose, išėjusiose po daugelio dešimtmečių – 1582 ir 1584 m. (plg. p. 55) – be abejonės remtasi (nors tai taip pat niekur nepastebima ir netiriama) ne kokiais nors nežinomais rankraštiniais variantais, o tiesiog ankstesniais leidimais. Todėl ir jų tekstų skirtumai nėra tokie svarbūs kaip *lectiones variae* Bazelio ir Romos leidimuose ar *Acta Tomiciana* skelbiamame variante. Nuosekliai į kritinį aparatą įtraukus *Acta Tomiciana* tekstinį variantą, gal atsirastų medžiagos padaryti tekstų genezės išvadą – ar *Acta Tomiciana* (o vėliau ir Pistorijaus bei Gvagninio) šaltinis galėjo būti kuris nors vienas iš dviejų pirmųjų (Romos arba Bazelio) leidimų, ar koks nors visai atskiras nuorašas (kas mažiau tikėtina). Tačiau tai palikta būsimiems tyrėjams.

Svarstydami, kiek vis dėlto yra tekstinės naudos iš Pistorijaus bei Gvagninio leidinių, bent vieną tokį atvejį randame. Būtent šiuose leidimuose

publikuojant buvo ne tik pastebėta, bet ir grafiškai atspindėta, kad vienas Pizono sakinytis yra eiliuotas – sudaro eleginį distichą:

I nunc scismatico uitam committe tyranno,
Vt te per Scythicas sub styga mittat aquas

Šiuolaikinis skaitytojas proza užrašytame sakinyje tai vargu ar įžiūrėtų, o ankstesnių publikuotojų išvelgtos eilės leidžia praturtinti mūsų supratimą apie Pizono humanistinio teksto literatūrinį sodrumą.

Naudojimąsi publikuojamu Žygimanto ir Pizono laiškų tekstu, ypač kritinį skaitymą, sekant *lectiones variae* skirtinguose leidimuose, sunkina tai, kad publikuojant neatspindėta publikacijos pagrindu pasirinkto Bazelio leidimo paginacija.

Dar kelios tekstinės pastabos. Bazelio leidimo ž. *ariolorum* rašyba p. 273 keičiama į *harioloru[m]* – be komentaro. Ten pat *efficatius* be komentaro keičiama į *efficacius* – taip pat be komentaro, tad tokiais atvejais nebeaišku, koks tekstas vis dėlto yra skelbiamo pagrindas. Kita vertus, tai netrukdo tekstu naudotis ir jį suprasti.

Mūsų nuomone, neteisingai traktuojama teksto vieta *interea praefectus arcis et dominus Poloczka, alia quadam via terras Mosci invadit*: teigiama, kad Bazelio ir kt. leidimų santrumpą reikia traktuoti ir išskleisti kaip *domini* (taip yra išskleista Pistorijaus rinkinyje), ir toliau ši forma keičiama į *domini* (p. 269). *Acta Tomiciana* variantas atspindi šio leidimo redaktoriaus pastangas pateikti variantą, kuris panaikintų senųjų publikacijų tekstinį nelogiškumą šioje vietoje, ir tai daroma tiesiog trumpinant frazę, visai atsisakant žodžio *domini* ar *dominus* ir paliekant: *praefectus arcis Poloczko*. Guagninio leidinyje yra: *praefectus arcis, et domini Poloczka*, suprask: Polocko pilies viršininkas ir [Polocko] ponai(?)³². Tiesa, *dominii* formą perteikia ir *Annales Ecclesiastici*³³.

³² Taip pat yra ir leidinyje: *Epistolae ex historicis, tam veteribus, quam recentioribus, secundum materias ita congestae ac digestae: vt singularum περιόχαι notentur: argumenta resoluantur: cum sententijs insignioribus vsus monstrentur*. Autore Melchiore Iunio Vvitembergensi: Eloquentiae Argentinensi in Academia Professore. Montebelgardi: Impensis Lazari Zetzneri, M.D.XCV. [1595], p. 698 (Čia tekstas publikuojamas „Ex Alexandri Quagnini [!] in rerum Polonicarum tomo 3.“. Internetu: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=njp.32101066877174;view=1up;seq=1>; https://books.google.lt/books?id=a_9XAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false).

³³ [Abrahamus Bzovius], *Annalium Ecclesiasticorum post illustriss. et reverend. dom. d. Caesarem Baronium, S. R. E. cardinalem, bibliothecarium. Thomus XIX. Rerum in orbe Christiano*

Mūsų nuomone, šią vietą reiktų interpretuoti taip: paprastinant kaip „Polocko ponas“ būdavo įvardijama vaivados pareigybė ir šioje vietoje geriausiai tinka nominatyvo linksnis – „dominus Poloczka“, o suprasti ir versti reiktų: „Polocko pilies viršininkas ir ponas“ (suprask – vaivada).

APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

Apibendrinant išpūdžius apie šią šaltinių publikaciją reikia pasakyti, kad ją rengiant įdėta labai daug darbo, leidinys labai naudingas, tik jame yra ir tam tikro neišbaigtumo bei chaotiškumo.

Tekstai originalo kalba pateikiami atidžiai į juos išsiskaičius ir sulyginus skirtingų leidimų versijas, vienaip ar kitaip atspindint jų skirtumus ir didžiausią dėmesį skiriant svarbiausiems, liečiantiems prasmę. Daugelis siūlomų tekstinių konjektūrų yra įtikinamos, naudingi yra ir jas pagrindžiantys komentarai.

Naudingi yra ir išplėstiniai filologiniai bei istoriniai komentarai, kurie ir sudaro didžiausią mokslinę leidinio vertę. Bent jau literatūrinė (įtraukianti ir įvykių recepciją senojoje istoriografijoje) komentarų dalis (gal išskyrus ne-nuoseklų Antikos autorių panašių vietų – *similia* – pateikimą, nes jas kartu su renesansinių kūrinių panašiomis vietomis atsisakyta nurodyti įvade aptariant komentario pobūdį – p. 54) parengta labai gerai; tokius komentarus galima pranokti nebent toliau plėtojant darbą kitu metodu – sisteminimo linkme. Pavyzdžiui, kaip nors aiškiai, gal net schematiškai, pateikiant bendrųjų Oršos poetų vietų katalogą, Biblijos citatų bei parafrazių, cituojamų Antikos autorių ir veikalų vietų sąrašus etc. Bet tai jau kitas darbų etapas, paliktinas ateities tyrėjų entuziazmui.

Komentare taip pat galima rasti nuorodų į naudingą literatūrą. Tiesa, leidinys iš esmės supažindina su Oršos raštijos tyrimais lenkų kalba, nes kitais (baltarusių, rusų, ką jau kalbėti apie lietuvių) beveik nesinaudojama. Tad

---

ab Anno Domini 1503 vsque ad Annum Domini 1535 gestarum narrationem complectens.
Authore R. P. Fr. Abrahamo Bzovio Polono, SS. Theol. Doctore, Ordinis Praedicatorum.
Opus nunc primum in lucem editum. Coloniae Agrippinae: sumptibus Antonii Boëtzeri
haeredum, anno MDCXXX [1630], p. 223 (internete: <https://books.google.lt/books?id=rfl-AAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false>).

šiam novatoriškame darbe sutelktas ir atspindimas Lenkijos mokslininkų įdirbis pasirinktoje temoje, šiuo indėliu jis pakylėjamas į naują lygį. Orientaciją į Lenkijos skaitytoją turbūt rodo ir tai, kad leidinyje nėra jokios santraukos anglų ar kita kalba. Ne tik dalykiniai komentarai, bet ir tekstinės pastabos kritiniame aparate pateikiamos vien lenkų kalba.

Skaitytojui sunku suvokti rinkinio aprėptį – dėl to, kad labai svarbūs temai tekstai pateikiami ne konceptualiai, o kaip priedai, rinkinio ribos gana išplaukusios. Priedais plėstos skaitytojo žinios apie tekstus, šlovinusius pergalę ir neįjeinančius į Romos *Carmina*, tačiau reikiamai nepaaiškinta, kur sustota ir kas liko neaprepta. Kadangi už rinkinio ribų vis dėlto liko ir dalis poetinių, ir daug prozinių tekstų, svarbių kalbant apie Oršos pergalės propagandą, tai nuoseklų ir išsamų vaizdą skaitytojui susidaryti sunkoka, rezultatas lieka pusiaukelėje tarp vieno rinkinio (*Carmina*) publikacijos ir išsamaus Oršos pergalės šaltinių pateikimo. Norintiems matyti tekstų visumą teks ne kartą gręžtis *ad fontes* – prie originalių šaltinių, kurie visų pirma randami patogiai suskaitmeninti internete.

Kadangi parengėjai puikiai pažįstami kone visi aktualūs vienalaikiai gretutiniai šaltiniai ir senosios istoriografijos tekstai, taip pat kontekstiniai šaltiniai nuo pat Antikos, ir jie panaudojami komentaruose, turime labai informatyvų pagrindą tolesniems tyrimų darbams.

Komentarų aiškų principą sunku įžvelgti, labai lakoniškai jie pristatyti ir įvade. Kai kur komentarai grynai filologiniai (paaiškinamas, linksnis, žodžio forma); kai kur galima pavadinti intertekstiniais – atkreipiamas dėmesys į panašias kitų kūrinių vietas; kai kur kontekstinis, paremtas vienalaikiais šaltiniais (Žygimanto laiškais ir kt.), ar kontekstinis istorinis, paremtas senaisiais istoriografiniais šaltiniais – praplečiantis žinias apie komentuojamą įvykį ar teksto vietą; o kai kur pasitelkiami ir šiuolaikiniai istoriniai tyrimai. Bet dar vieną jo bruožą galėtume apibūdinti kaip sporadiškumą, neretai einantį koja kojon su jau aptartu perteklišku. Mokslinė būtinybė sunkiai pagrindžiamus sprendimus galbūt kiek paaiškina ne iš karto pastebimas visos serijos anonsas, esantis plono knygos viršelio atvarte, užlenktame į vidų. Jame suformuluota mintis, kad, greta „esminės reikšmės lenkų kultūrai turinčių lotyniškųjų tekstų“ mokslinio pateikimo su kuo išsamesniais komentarais, siekiama daryti įtaką ir Lenkijos institucijoms, sprendžiančioms apie švietimo pobūdį mokyklose bei universitetuose, primenant joms lotyniškųjų tekstų istorinę ir

kultūrinę reikšmę; ir kad istorija neatleis, jei jaunimas bus atkirstas nuo šių istorinių šaknų – t. y. lotyniškųjų tekstų suvokimo. Tai labai aktualu ir Lietuvoje, žvelgiant į lotynų kalbos suvokimo bendrą lygį, vykstančius procesus ir pokyčius ugdymo institucijose. Tačiau šviečiamųjų ir mokslinių tikslų amalgama kiek komplikuoja knygos žanrinį aiškumą, jos pobūdį nelengva trumpai nusakyti. Ji svyruoja tarp kritinio ir pritaikyto studijoms leidinio, tarp mokslo publikacijos ir tekstų antologijos, orientuotos greičiausiai į klasikinio (ir istorinio) išsilavinimo gerus pagrindus turinčius studentus, su siekiu tekstus pateikti patraukliai, populiarinti (tai atsispindi antraštėse). Šios skirtingos tendencijos, būdingos ir komentarams, kiek trikdo, neleidžia ir skaitytojui apsispręsti, kaip žvelgti į leidinį, ar griežtai mokliškai, ar atlaidžiau. Mes knygą vertiname visų pirma kaip mokslinę publikaciją, nes šis tikslas keliamas daug aiškiau ir pirmoje vietoje.

Gal leidybinė kryptis išsikristalizuos kituose leidiniuose, kurie pratęs naują seriją. Jos pavadinimo *Polonorum bibliotheca Latina* vertimas skamba gana griežtai: „lenkų“ lotyniškoji biblioteka. Nežinia, ar turimi galvoje „lenkai“ autoriai (gal senuoju supratimu?), ar skaitytojai. Veikiau pastarieji, nes nemaža dalis pirmojoje serijos knygoje publikuojamų autorių nėra lenkai. Serijos pavadinime gal labiau tiktų būdvardis „Polona“, bet suprantame, kad jis negrakščiai koreliuotų su „latina“... Nekantriai lauksime anonsuojamų galiniame knygos viršelio atvarte dviejų tolesnių serijos leidinių: Samuelio Wolfo *Stephani Primi, Serenissimi Regis Poloniae [...] adversus Johannem Basilidem, Magnum Moscoviae Ducem, expeditio carmine elegiaco sescrupta* (rengia Ałła Brzozowska) ir Jodoko Liudviko Decijaus *De vetustatibus Polonorum* bei *De Jagellonum familia* (rengia Magdalena Wolf).

Dar kartą apgailestaudami, kad nėra rodyklių, turime paminėti, kad, laimė, leidinys turi šaltinių ir bibliografijos sąrašą (p. 279–284). Sužinome, kad jis nepilnas, pavyzdžiui, neįtraukti skirtingose vietose minėti įvairūs skelbiamų šaltinių leidimai. Bet ir toks sąrašas labai pravers naudojantis knyga, ypač tuomet, kai mokslinė literatūra cituojama ne pirmą kartą (nurodant jau tik autorių ir nepilną bibliografijos aprašą).

Leidinyje galima buvo paieškoti sėkmingesnio maketavimo ir sudarymo, kritinio aparato pateikimo sprendimų. Dėl pasirinkto medžiagos išdėstymo būdo prireiks kantrybės juo naudojantis – vartant ir stengiantis dėmesį išlaikyti vienu metu ir ties skaitomu tekstu, ir keliose to teksto komentarų vietose.

Išvada – šis leidinys nuo šiol bus vienas pagrindinių bet kam, kas nori ne tik įsigilinti į Oršos mūšio ir propagandos šaltinius. Aktualesnis jis specialistams ir tiems, kas moka originalo, tai yra lotynų, kalbą. Publikacija išties priartina prie lotyniškai skaitančio skaitytojo tekstus, pasirinktus iš 1514–1515 m. didžiajai Lietuvos–Maskvos karo pergalei skirtos poezijos ir prozos. Bus patogū visa tai turėti vienoje vietoje ir istorikams, ir literatūrologams bei kitiems besidomintiems. Tai bus atrama šių tekstų tyrėjams, geras pagrindas kada nors rengiant viso Oršos pergalės tekstų korpuso ar atskirų autorių kritinius leidimus. Publikacijos aktualizuoti senieji tekstai gal paskatins imtis ir jų vertimų.